

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розкрито чинники поліпшення якості формування й розвитку професійного мислення майбутніх учителів іноземної мови. Майбутні фахівці повинні вміти творчо оперувати здобутими знаннями, навичками, вміннями, ефективно застосовувати їх у професійній діяльності й своєчасно й оперативно вдосконалювати. Досягненню цієї мети сприяють методи активізації навчальної діяльності.

Особливої актуальності набуває проблема моделювання професійно важливих якостей (і серед них – професійного мислення) та їхньої формування й творчого розвитку в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. Таким чином створюються суттєві можливості цілеспрямованого впливу на пізнавальну діяльність студентів з урахуванням особливостей функціонування їхньої психіки та її інтелектуального складника, специфіки та змісту навчального матеріалу, законів і закономірностей функціонування навчального процесу у ВНЗ і різних організаційно-методичних умов діяльності студентів. Основу творчої культури професійної діяльності майбутніх учителів іноземної мови становить, на нашу думку, професійне мислення та професійний інтелект, для формування яких слід використовувати в навчальному процесі у вищій школі як традиційні, так і нетрадиційні форми підготовки студентів. Це, у свою чергу, ставить проблему щодо комплексного застосування цих форм, що дає змогу оптимізувати навчальний процес у ВНЗ, максимально сприяти розгортанню особистісного потенціалу кожного студента в навчальній діяльності, активізувати пізнавальну діяльність і всебічно сприяти формуванню та розвитку професійного мислення. Загальна настанова в системі вищої освіти має бути такою: максимально скоротити "пасивні" види занять, широко впроваджувати сучасні нетрадиційні методи, організаційні форми, методики й технології підготовки майбутніх учителів іноземної мови та їхньої самостійної роботи, що безпосередньо сприяє формуванню в них творчого стилю професійного мислення.

Головними чинниками поліпшення якості формування й розвитку професійного мислення у майбутніх учителів іноземної мови, основу якого становить загальний і професійний інтелект, у сучасних умовах є духовні (пов'язані зі суттєвими змінами в суспільній свідомості та появою нових цінностей, у тому числі ринкових, у професійній діяльності українських громадян), особистісні (викликані необхідністю надання процесу підготовки студентів особистісного спрямування, постійного звеличення особистості вчителя, гармонізації її стосунків з іншими працівниками та суспільством), теоретичні (зумовлені необхідністю формування у майбутніх учителів іноземної мови високої професійної культури та всіх видів компетентностей), професійні (викликані необхідністю формування в майбутніх учителів іноземної мови вузько-професійної компетентності) та практичні (виникли в результаті кардинальних соціально-економічних перетворень у нашій країні, поступового переходу національної економіки на ринкові умови функціонування).

Поняття "професійне мислення" широко застосовується в другій половині ХХ століття у зв'язку з об'єктивною індивідуалізацією праці, потребою у формуванні у професіонала (вчителя) мислення, яке дає змогу оновлювати знання, підвищувати кваліфікацію, критично мислити й знаходити нові оригінальні засоби розв'язання професійних завдань, добре орієнтуватися в потоці різноманітної інформації, переборювати нештатні екстремальні ситуації.

Професійне мислення – це інтелектуальна діяльність щодо розв'язання професійних завдань. Оскільки специфіка професійної діяльності зумовлена особливостями завдань, що їх

розв'язують спеціалісти різних галузей, то якість професійної діяльності, або рівень професіоналізму, залежить від типу мислення.

Аналіз теорії та практики професійної підготовки майбутніх фахівців показує, що проблемний, системний, діяльнісний та особистісний підходи до неї забезпечують природне виявлення інтелектуальної активності студентів у навчальній діяльності як одиниці творчості, що інтегрує у собі їхньої інтелектуальні, мотиваційні, особистісні та інші характеристики.

Наприклад, психологічна теорія проблемного навчання передбачає, що основна функція мислення полягає у формуванні здатності здобуття нових знань, нових дій та операцій, що засвоюються тільки на основі досвіду, знань, набутих на основі активної пізнавальної діяльності людини.

Таким чином, за допомогою творчого мислення, розвитку уяви й абстракції студент створює ідеальні конструкції, що відіграють велику роль і знаходять своє матеріальне втілення у творчому процесі його навчальної діяльності.

Перехід від почуттєвого пізнання до понять складається із трьох ланок: а) живого споглядання (спостереження, досвід); б) логічного перероблення почуттєвих даних; в) узагальнення й логічного виведення загального поняття.

У всіх цих процесах надзвичайну роль відіграє творчість та її основа – креативність. Основними її критеріями в навчальній діяльності студента та як комплексу властивостей його інтелектуальної діяльності є кількість ідей, що виникають за одиницю часу, їхньої оригінальність, здатність до сприймання нового та готовність швидко переходити з однієї ідеї на іншу, метафоричність та ін.

А коли навчальна проблема сприймається, усвідомлюється та аналізується в комплексі та коли ці процеси відбуваються на прикладі конкретної квазіпрофесійної діяльності з активним залученням особистісного потенціалу кожного студента, то якість навчальної діяльності та її результативність суттєво підвищуються. Отже, значущими є підтримка й розвиток творчого стилю в майбутніх фахівців, їхнього уміння нестандартно розв'язувати навчальні й квазіпрофесійні проблеми, формування культури інтелектуальної праці.

Для цього необхідно формувати в студентів професійне мислення, основними параметрами якого є самостійність, гнучкість, глибина, широта, швидкість і критичність. А рівень розвиненості такого мислення відбивається в стилях професійної поведінки та діяльності фахівця.

Як же має функціонувати процесуальний компонент навчального процесу у ВНЗ, що має безпосередній вплив на формування професійного мислення в майбутніх учителів іноземної мови?

Цей компонент розкриває з одного боку, динамічну сторону взаємодії усіх суб'єктів цієї системи, а з іншого – зміст навчальної діяльності студентів, спрямованої на формування і розвиток професійного інтелекту, на набуття творчого стилю професійного мислення, навчальної та майбутньої професійної діяльності.

У зв'язку з цим цей компонент має забезпечувати:

- процес створення науково-педагогічними працівниками оптимальних умов для творчого й системного формування в майбутніх фахівців основних видів компетентностей на основі актуалізації інтелектуальних та інших здібностей студентів;

- а з боку студентів – процес творчої самоактуалізації потенційних можливостей і цілеспрямоване формування професійного мислення та культури професійної поведінки й діяльності.

А.С. Макаренко висловлював думку про те, що ніякий засіб не можна розглядати відокремлено від системи. Ніякий засіб взагалі не може бути визнаний ні добрим, ні поганим, якщо ми розглянемо його ізольовано від інших засобів, від цілої системи, від цілого

комплексу впливів. Досягти оптимальної організації процесу навчання, спрямованого на формування професійного мислення в майбутніх фахівців, можна на основі такої навчальної діяльності, при якій ураховуються закономірності функціонування психіки людини та її потенційні інтелектуальні, мотиваційні, особистісні та інші можливості.

Зміст професійної освіти майбутніх педагогів має включати все те, що потрібно студентові для творчого розвитку власної особистості у навчальній діяльності, а з іншого – для формування особистості професіонала – майбутнього учителя іноземної мови. Відповідно, цей зміст має включати "... аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-творчий і особистісний компоненти, де останній компонент є системотворним а не когнітивним, як це є у традиційному навчанні [1, 273].

Системне й комплексне використання основних традиційних і нетрадиційних методів та організаційних форм навчання має забезпечувати ефективну навчальну діяльність кожного студента та всебічно сприяти вияву їхніх потенційних творчих інтелектуальних здібностей, розвивати в них креативні навички та вміння розумової діяльності, професійного мислення, формувати культуру ефективного розв'язання різноманітних навчальних і квазіпрофесійних проблем. Цього можна досягти тільки шляхом впровадження у навчальний процес такої педагогічної технології, в основі якої має бути розуміння, емпатія, активний діалог; самоуправління та взаєморозуміння, які передбачають тільки суб'єкт-суб'єктні взаємини між педагогами і студентами [2].

Така взаємодія неможлива при застосуванні традиційних методів навчання, які формують наукові поняття шляхом формально-емпіричного узагальнення окремих завдань, а процес навчання розгортається за принципом "сходження від окремого до загального". Основним недоліком цієї групи методів навчання є прийняття студентів пасивними об'єктами, їх недостатня спрямованість до емоційно-почуттєвої та мотиваційної сфери психіки студента, практична відсутність діалогу між педагогами і студентами [3, 10-11].

Тут доречними є слова американського винахідника і підприємця Томаса Едісона (1847-1931) – лауреата Нобелівської премії 1915 року про те, що найважливіше завдання цивілізації – навчити людину мислити. Відповідно, студент у навчальному процесі має навчитися думати.

Результат формування професійного мислення в майбутнього фахівця – це самостійність, гнучкість, системність, широта, швидкість, критичність, послідовність і логічність мислення в навчальній діяльності, вміння в ній оптимально розв'язувати навчальні та квазіпрофесійні завдання, а також висока культура професійної поведінки.

Отже, це має бути творча особистість фахівця-педагога, компетентного, підготовленого і всебічно готового до творчої самореалізації та самоактуалізації у професійній діяльності.

Основними критеріями сформованості професійного мислення в майбутнього вчителя іноземної мови є такі показники:

- сформованість культури професійного мислення;
- самостійність, гнучкість, глибина, широта, швидкість, критичність, системність та оригінальність мислення;
- нестандартний підхід до розв'язання навчальних і квазіпрофесійних проблем;
- спроможність комплексно активізувати й творчо залучати різні психічні пізнавальні процеси для розв'язання навчальних та квазіпрофесійних проблем;
- творчий стиль навчальної діяльності студента, вміння нестандартно розв'язувати й квазіпрофесійні завдання в навчальній діяльності;
- якість створення нового навчального продукту в процесі розв'язання цих завдань.

Нами виокремлені наступні педагогічні умови, які сприяють формуванню професійного мислення в студентів вищих навчальних закладів:

1) формування культури професійного мислення на основі реалізації особистісного й творчого потенціалу студентів (необхідно виявляти й всебічно реалізовувати суб'єктивний досвід кожного студента);

2) мотивація навчальної діяльності студентів;

3) забезпечення формування основних видів компетентностей (загальнонаукової, професійної, технологічної управлінської) з використанням проблемного навчання;

4) наявність суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачами й студентами (у навчальному процесі має панувати така педагогічна технологія, в основі якої є розуміння, емпатія, активний діалог, самоуправління та взаєморозуміння усіх його учасників);

5) активізація самотійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з орієнтацією на майбутню професійну діяльність із застосуванням суб'єктно-діяльнісних методів, методик і системи формування професійного мислення.

Таким чином, для цілеспрямованого формування професійного мислення необхідно комплексно застосовувати філософський, психологічний і власне педагогічний підходи до розуміння природи людського інтелекту й мислення. Комплексним виявом цих підходів може бути науково обґрунтована педагогічна система формування професійного мислення в студентів вищого навчального закладу, що являє собою упорядковану кількість взаємопов'язаних, структурних, динамічних і функціональних компонентів навчально-виховного процесу, котрі активно взаємодіють між собою, виступають у взаємодії з оточенням як цілісне утворення та мають єдність керування і спільну мету – формувати професійне мислення в студентів у процесі вивчення ними професійно орієнтованих навчальних дисциплін і творчої навчальної діяльності.

Література:

1. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посіб. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

2. Ягупов В.В. Суб'єкт-суб'єктні взаємини в навчальному процесі // Зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного інституту ім. П.Д. Осипенко (Педагогічні науки). – 1999. – Запоріжжя: ВПК “Запоріжжя”, 1999. – № 3-4. – С. 5-10.

3. Ягупов В.В. Навчальний процес та його ознаки // Наукові записки: Зб. наук. статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко. – К.: НПУ, 2000. – Ч. 2. – С. 174-182.

4. Ягупов В.В. Особистість учня як предмет дослідження дидактики: історико-теоретичний аналіз // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія: Військово-спеціальні науки. – 2001. – № 3. – С. 5-11.

5. Зязюн І.А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – №1. – С. 11 -24.

В статье раскрыты факторы улучшения качества формирования и развития профессионального мышления будущих учителей иностранного языка. Будущие специалисты должны уметь творчески оперировать добытыми знаниями, навыками, умениями, эффективно применять их в профессиональной деятельности и своевременно и оперативно усовершенствовать. Достижению этой цели способствуют методы активизации учебной деятельности.

In the article investigated reasons for quality improvement of professional thinking formation among future teachers of foreign languages. A professional teacher is not merely someone with a certain amount and kind of knowledge. To be truly professional a teacher requires many other qualities – amongst them, personal motivation, professional commitment, flexibility and creativity in problem-solving, interpersonal communication skills. Methods of activization of the process of learning are being discussed.